

תשובות קצרות

1. 'קריאת שם' מעשר שני על מעשר עני ולהפך (הרב יואל פרידמן)

שאלה

אדם בשעת הפרשתו קרא שם מעשר עני על פירות האילן, כשעדיין היה צריך להפריש מעשר שני. וכן להפך: אדם קרא שם מעשר שני על הירקות כשכבר נכנסה שנת מעשר עני והיה צריך לקרוא להם שם מעשר עני. מה הדין בכל אחד מן המקרים, האם הפרשתו מועילה, ואם לאו מה יעשה?

תשובה

הגרצ"פ פראנק דן בשאלה של קריאת שם מעשר שני במקום מעשר עני בתשובותיו (הרצ"ב זרעים א, סי' מד), והוא מביא ראיה מן התוספתא **שמעשר עני נקרא אף הוא מעשר שני**. זאת משום שבתורה נאמר 'כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתת ללוי לגר...' (דברים כו, יב), ומבאר רש"י שבשנה השלישית מפרישים מעשר נוסף על המעשר הראשון שנהוג מידי שנה. יוצא אפוא ששנתיים מפרישים מעשר שני, ובשנה השלישית במקום מעשר שני מפרישים מעשר עני. הגרצ"פ מסתמך על התוספתא (תרומות פ"ד ה"א):

...נתכוון לומר מעשר שני ואמ' מעשר עני מעשר שני ואמ' מעשר ראשון לא אמ' כלום **מעשר עני ואמ' מעשר שני דבריו קיימין**...

אמנם אפשר לדחות את הראיה, כי התוספתא עוסקת בבירור כוונתו של המפריש, ומחדשת ש'אין אדם מוציא דבריו לבטלה' ובוודאי כוונתו הייתה למעשר עני. אך בנידון דידן ברור שהאדם שקרא שם מעשר עני התכוון לכך, אך טעה כי לא ידע שעדיין הפירות משתייכים לשנת מעשר שני. האחרונים הביאו ראיה נוספת מהרמב"ם (הל' מע"ש פ"א ה"א), שכתב שבמקרה שפירות שנה שנייה התערבו עם פירות שנה שלישית ואין רוב שניתן להסתמך עליו, אזי יפריש רק מעשר שני: 'שמעשר שני חמור שהרי הוא קדש ומעשר עני חול'. הראב"ד חלק עליו, וכתב שצריך לעשר הן מעשר שני והן מעשר עני, שאם לא כן עדיין הפירות טבל. והאחרונים² הסבירו שדעת הרמב"ם היא שדי בקריאת שם מעשר שני, כי הוא כולל אף את מעשר העני.

1. לדעת ר' מאיר, כתובות נח ע"ב; ועי' תוספתא כפשוטה, ביאור הארוך עמ' 348, שו' 45-46.

2. טורי אבן, ר"ה יד ע"א, ד"ה ונהג; הרצ"ב שם; תורת זרעים, ביכורים פ"ב ה"ו.

סיכום

א. אם טעה וקרא שם מעשר עני במקום מעשר שני על הפירות בוודאי אין הפרשתו מועילה, וצריך לשוב ולהפריש.
 ב. אם טעה וקרא שם מעשר שני במקום מעשר עני על הירקות - בדיעבד הפרשתו חלה. אמנם אם אפשר להישאל על ההפרשה, כגון במקרה שעדיין לא אכלו מן הפירות - יישאל עליה, כלומר ילך לשלושה אנשים ויאמר להם שטעה כנ"ל, והם יאמרו לו 'מחולים לך'. אז יפריש שוב ויאמר את כל הנוסח מתחילתו.³

2. פירות שנוספו לאחר הפרשת תרומות ומעשרות (הרב יואל פרידמן)**שאלה**

אדם חזר מן הקניות בשוק, הוציא את הפירות והירקות מן הרכב והניחם על השולחן. מכל אחד ממניי הפירות והירקות הללו הוא הפריש תרומות ומעשרות כדין וביניהם מן התפוחים. לאחר זמן התברר שנותרה ברכב שקית נוספת של תפוחים. האם עליו להפריש מהתפוחים שנותרו ברכב?

תשובה

נאמר בתוספתא (תרומות פ"ג ה"ד-ה"ו) כך:

התורם את הכלכלה ונמצאו פירות בצידי כלכלה הרי אלו תרומות מפני שלבו לתורם על הכל... התורם את הגורן צריך שיכוין את לבו על מה שבקוטין על מה שבתבן... התורם את הבור צריך שיכוין את לבו על מה שבחרצנין ועל מה שבזגין... אם לא כיון תניי בית דין שיתורם (את) על הכל.

בהלכה השנייה שבתוספתא מדובר במקרה שיש שאריות יין בין החרצנים ובין הזגים, ולכן כשאדם מפריש את התרומה, הוא צריך להתכוון להפריש ולפטור גם שאריות אלו. עם זאת, אם לא התכוון לכך, יש תקנת חכמים (תנאי בית דין) שהפרשתו מועילה. הפרשנים מסבירים שתקנה זו נתקנה רק בנוגע לשאריות של יין או של שמן וכדומה, ורק לגבי תרומה גדולה, שאין שיעורה קבוע.⁴ אך בנוגע למעשר או תרומת מעשר אין תנאי בית דין. מכל מקום למדנו שכשאדם מפריש, עליו לדעת מהם ה'שיריים' (הפירות) שאותם הוא רוצה לתקן, ולכוון לתקנם בהפרשתו. אמנם בהלכה הראשונה שבתוספתא למדנו שאם הוא התכוון להפריש על הפירות שבתוך הסל, ולאחר מכן נמצאו פירות מחוץ לסל, פירות אלו חולין 'מפני שבלבו לתורם על הכל'.⁵ הגרש"ז אויערבאך⁶ מסביר שדין זה אינו קשור לתנאי בית דין, אלא שאנו מניחים שכוונתו של המפריש הייתה גם על הפירות שמחוץ לסל.

3. ע'י חלקת השדה, זרעים ב ס' ל, שמביא דעת החזו"א שהפירות נשארים בטבלם (דרך אמונה ג, עמ' 776).

4. ע'י תוי"ט ומשנה ראשונה, למעשרות פ"ה מ"ד.

5. וכן פסק הרמב"ם, הל' תרומות פ"ד הכ"א.

6. מעדני ארץ, הל' תרומות פ"ד הכ"א, אות ב.

בנדון דידן, האדם השאיר שקית של תפוחים ברכב, והוא הפריש מן התפוחים שהכניס לבית.

א. גם במקרה שהוא הפריש קצת יותר מאחוז (תרומה ותרומת מעשר) מן התפוחים באופן שהשיעור מספיק גם לתפוחים שברכב,⁷ נראה שיש להפריש גם מן התפוחים שברכב, כי יש להניח שלא התכוון לתקן גם תפוחים אלו בהפרשתו.

ב. אם נכלול גם את התפוחים שהשאיר ברכב בהפרשה, וה'קצת יותר מאחוז' מן התפוחים שהניח בצד אינו מספיק לתפוחים אלו, נמצא שהוא הפריש פחות מן השיעור הנדרש. במקרה זה ברור שלא התכוון לתקן אותם, ועליו להפריש גם מהם.

ג. לאור זאת, גם במקרה ששקית התפוחים הנוספת לא נמצאה ברכב אלא בחדר אחר בבית או אף בצד אחר של החדר, ומתברר שהוא הפריש שיעור של קצת יותר מאחוז רק מן השקית הראשונה של התפוחים; יש להניח שהוא לא התכוון לתקן את השקית הנוספת של התפוחים, ויפריש שוב עליה בלבד.⁸

ד. ראוי לציין שכאשר אדם מביא מן השוק זנים שונים של תפוחים, אף שמן הדין אפשר להפריש מזן אחד על זן אחר,⁹ לא יעשה כן אלא יפריש מכל זן בנפרד. הסיבה היא שייתכן שמקור הפירות הוא ממטעים שונים, אלו פטורים ואלו חייבים, ונמצא מפריש מן החיוב על הפטור ולהפך.

3. ברכה בשחיטת בכור בעל מום (הרב יהודה הלוי עמיחי)

שאלה

אדם שעשה שלא כדין ולא מכר את העז המבכירה שברשותו ונולד לו בכור. אותו בכור נפגע ונפל בו מום. הוא הביא את הבכור לחכם וזה קבע שהמום מתיר את שחיטת העז. כעת בא בעל העז ושאלתו בידו: האם יש מצווה לשחוט בכור בעל מום תוך שנתו הראשונה, והאם יש לברך על כך בשעת השחיטה?

תשובה

הרמב"ם (הלכות בכורות פ"א ה"ח) כתב: 'הבכור נאכל בתוך שנתו בין תמים בין בעל מום שנאמר לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה וכי יהיה בו מום בשעריך תאכלנו'. ושוב הוא חוזר על כך (פ"ג ה"א): 'כבר ביארנו שמצוה לאכלו תוך שנתו בין תמים בין בעל מום'. מכאן שיש מצווה לאכול את הבכור בתוך שנתו הראשונה, ואם כך לכאורה גם השחיטה היא מצווה.

אמנם ר' עקיבא איגר (חידושי רע"א סי' שו סעי' ז) כתב שיש מחלוקת ראשונים אם יש מצווה לאכול בכור בעל מום: לדעת הרמב"ם (שם) והסמ"ק (עשה ריא) יש מצווה, ואילו לדעת ה'יראים' (סי' קמב) אין מצווה לאכול בכור בעל מום אלא רק בכור תם. לדעתו

7. אף שזו הפרשה שלא 'מן המוקף', בדיעבד ההפרשה מועילה, עי' רמב"ם הל' תרומות פ"ג ה"ז.

8. ולכן אינו צריך להפקיע את ההפרשה הראשונה על ידי 'שאלה', כדין מפריש כמות חסרה; עי' הלכות הארץ, תרומות ומעשרות, עמ' 40.

9. רמב"ם, הל' תרומות פ"ה ה"ב-ה"ג.

חכמים גזרו לאכול בכור בעל מום תוך שנתו כדי שלא לבוא לידי תקלה בגיזה ועבודה. בכל אופן, בין אם נסביר שהמצווה היא מדאורייתא ובין אם נסביר שהיא מדרבנן, עדיין תישאל השאלה מדוע לא לברך על שחיטת בכור?
דעת הרמב"ם¹⁰ אינה ברורה, כי איך אפשר לומר כפי שאמר, מצד אחד שיש מצווה באכילת הבכור בתוך שנתו, ומצד שני שאפשר להאכילו לנוכחים ולכלבים?¹¹ אמנם הש"ך אסר להאכילו לכלבים בגלל ביזיון קודשים, אבל התיר לתתו לנכרים.¹²
ב'מקדש דוד' (סי' יד אות ה, ד"ה ובכור) נכתב שבאמת אין מצוות אכילה, אלא יש רק מצווה שישחטנו בתוך שנתו.¹³ אמנם ה'מקדש דוד' עצמו כותב שיש בכך דוחק, כי נאמר 'תאכלנו שנה בשנה' ומשמע שיש מצווה באכילה ולא בשחיטה. גם ב'אבני נזר' נראה שהוא מתיר כדעת ה'מקדש דוד', שלאחר שחיטה הותרה הקדושה, ומותר למכור לנכרי. ב'דרך אמונה' (הל' בכורים פ"ט ה"כ ד"ה אפילו) נכתב שהתורה הקפידה שהבכורות לא יהיה בעולם אחר שנה, דהיינו שיש לבערם תוך שנתם, ולכן גם אם נותנם לגוי או לכלב, נתבערו מן העולם ולא עבר על איסור. לפי יסוד זה שהעיקר הוא שיתבער בכור בעל מום מן העולם, אין מצווה מיוחדת בשחיטה, אלא שאין דרך לאכול בלא שחיטה. לאור כל זאת, נראה שאין לברך ברכה מיוחדת על שחיטת בכור בעל מום, אלא הרי זה ככל השחיטות המתירות לאכילה.

4. חבורת נשים במעמד הפרשת חלה (הרב יהודה הלוי עמיחי)

שאלה

חבורת נשים מכינה עיסה מקמח שיש בו שיעור שמחייב הפרשת חלה, אבל כל אחת עושה לעצמה חלה שאין בה כמות החייבת בהפרשת חלה, ואופה אותה בביתה. שאלתן היא האם יש אפשרות שיחול חיוב חלה כדי שיוכלו לברך על הפרשת חלה?

תשובה

יש שני מקרים אפשריים שצריך לדון בהם: א. הקמח הוא של אישה אחת, והיא מרשה לכולן להכין ממנו חלות. ב. הקמח הוא של כל הנשים, והן עושות ממנו עיסה אחת.

א. קמח של אישה אחת

במקרה זה אנו דנים לפי דין 'לש עיסה על מנת לחלק'.¹⁴ הרמב"ם (הל' ביכורים פ"ו הי"ט) פסק:

'העושה עיסה לחלקה בצק - פטורה'. הראב"ד חולק וסובר שגם העושה עיסה כדי לחלקה חייבת, מכיוון שהיא יכולה להתחרט ולעשות את כל העיסה עבור עצמה. השו"ע (סי' שכו סעי' ב) הכריע כדעת הרמב"ם, שהעושה עיסה לחלקה בצק - פטורה מחלה.

10. רמב"ם, הל' ביכורים פ"ט ה"כ; וכן פסק שו"ע, יו"ד סי' שז סעי' ה.

11. כך שאל האבני נזר, יו"ד סי' תיא אות ב; ועי' אבי עזרי, הל' ביכורים פ"ט הכ"ב, ד"ה וצ"ע.

12. ש"ך, סי' סא ס"ק ה, כתב שההיתר להאכיל לכלבים הוא כשהמתנות הסריחו ואינן ראויות לאכילת אדם.

13. ואם לא שחט תוך שנה איכא 'בל תאחר'.

14. באותו עניין, ראה עוד אמונת עתיך 26 (תשנ"ט), עמ' 20-24; אמונת עתיך 96 (תשע"ב), עמ' 26-32.

מלשון הרמב"ם והשו"ע נראה שאם עושה עיסה לחלקה אחר אפייה - חייבת בחלה, שלא פטרו אלא אם חילקה את העיסה בעודה בצק, אבל אם חילקה לאחר אפייה - חייבת בחלה¹⁵.

מלשון הרמב"ם והשו"ע נראה שאין הבדל אם עושה עיסה לחלקה לאחרים או לעצמה, בכל מקרה החילוק פוטר מחלה. לפי יסוד זה, אישה שיש לה עיסה אבל היא מחלקת אותה לכמה עיסות (ולחלקם לאחרים) - פטורה מחלה. לפי זה נצטרך לומר שאם אישה לשה כמה עיסות כדי לשלוח לילדיה חלות, היא תיפטר מחיוב חלה. אך האמת שאין הדין כן, כי הפטור ב'לש על מנת לחלק' הוא דווקא כשהיא מקפידה שאחד יקבל חלה זו והאחר יקבל חלה אחרת. במקרה זה אין העיסות מצטרפות, ויש קיום לחלוקה ולהפרדה שבין העיסות.¹⁶ על כן נראה שאם הנשים אינן מקפידות לקחת עיסה מסוימת, וכל העיסות יצורפו בכלי ויחולקו לאחר אפיתן - חייבות העיסות בחלה. ברם אם מקפידים על לקיחת חלה מסוימת, נחשב הדבר 'לש על מנת לחלק', ופטורה העיסה מחלה.¹⁷

ב. קמח של הרבה נשים

המקרה השני שיש לדון בו הוא שהקמח שייך לכמה נשים, ואז העיסה הופכת להיות 'עיסת השותפין'. השו"ע (סי' של סעי' ב) כתב: 'עיסת השותפין חייבת'. הרשב"א (פסקי חלה ריש שער ב) חולק עליו וסובר שעיסת השותפים פטורה. הש"ך (סי' שכו ס"ק א) הסביר את דעת המחייבים, שעיסת השותפים - אין דעת השותפים לחלקה בעודה עיסה. מכאן שאם אנו יודעים שהשותפים יחלקו את העיסה ביניהם, גם עיסת השותפים פטורה. לכן בנידון דידן שהנשים מחלקות את העיסה לפני האפייה, גם השו"ע יודה שהעיסה פטורה מחלה.

סיכום

עולה מן הדיון שאין אפשרות לחייב עיסה בהפרשת חלה, במקרה שכל אישה מקבלת חלק מן העיסה שאין בו חיוב חלה ואופה אותו בביתה.

5. על עקירת עץ חרוב זכרי (הרב יהודה הלוי עמיחי)

שאלה

בחנייה בחצר ביתנו ישנו עץ חרוב שניטע לפני למעלה משבע שנים. במשך השנים לא נתן העץ פרי, והפרחים שעל העץ מושכים דבורים וצרעות. ברצוננו לסגור את החנייה ולבנות חדר מגורים. האם מותר לעקור את העץ לשם כך?

תשובה

החרוב יש בו עצים זכריים ועצים נקביים. לפי הנתונים בשאלה נראה שמדובר בעץ חרוב זכרי, שיש לו פריחה אבל אין לו הנבה. (הדבורים יונקות את הצוף מהחרוב הזכרי

15. יו"ד סי' שכו ט"ז ס"ק ב; ש"ך ס"ק ה.

16. בית אפרים, יו"ד סי' סט, הובא בפת"ש, סי' שכו אות ב.

17. עי' מנחת שי, סי' כא.

ומפרות את החרוב הנקבי). השאלה היא האם יש איסור 'בל תשחית' בעץ זכרי שאינו נותן פירות. מלשון הפסוק (דברים כ, יט): 'כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות' משמע שאיסור כריתת עצים הוא בעץ הנאכל, אבל בעץ סרק אין איסור כריתת עצים. וכן כתב הרמב"ם (הל' מלכים פ"ו ה"ט):

כל אילן סרק מותר לקוץ אותו ואפילו אינו צריך לו, וכן אילן מאכל שהזקין ואינו עושה אלא דבר מועט שאינו ראוי לטרוח בו, מותר לקוץ אותו, וכמה יהא הזית עושה ולא יקוצנו, רובע הקב זיתים, ודקל שהוא עושה קב תמרים לא יקוצנו. מכאן אנו לומדים שמוותר לעקור אילן סרק, אך זאת רק אם יש קצת צורך בעקירתו, שאם לא כן יש בכך איסור 'בל תשחית' אף שכאמור אין בו איסור עקירת עץ פרי. גם בנוגע לעץ פרי, מבואר ברמב"ם (שם) שאם הדקל אינו עושה אלא קב תמרים, מותר לעקור אותו. לכן נראה שבחרוב זכרי אין איסור כריתת עצים, אף על פי שהוא מפרה את החרוב הנקבי, כי הוא עצמו אינו מניב פרי. יש להוסיף שבספר 'תורת חיים' (לרב אברהם חיים שור, ב"ב כו ע"א, תד"ה אנא) שואל המחבר על התוספות, איך אפשר להחשיב את עץ החרוב שמניב פירות - עץ סרק? ויש ליישב שמדובר בעץ חרוב זכרי, שאין לו פירות, ולכן דינו כעץ סרק.

ב'פסקי התוספות' (פסחים ריש פר' מקום שנהגו) נכתב שהקוצץ עץ סרק גם הוא אינו רואה בו סימן ברכה, המפרשים נשאו ונתנו מניין למד 'פסקי התוספות' שגם עץ סרק אין רואים סימן ברכה בקציצתו?¹⁸ לאור הנ"ל אפשר לומר שאמנם בחרוב זכרי אין פירות, אבל בקציצתו 'אין רואים בו סימן ברכה' כיוון שהוא מפרה את העץ הנקבי. על כן נראה שמעיקר הדין מותר לעקור אותו גם על ידי ישראל, ומכל מקום מחשש סכנה, עדיף למכור את העץ לנכרי והוא יקצוץ אותו.

סיכום

- א. חרוב זכרי הוא עץ סרק, ומותר לעקור אותו שלא בדרך השחתה.
- ב. בניית חנייה וחדר מגורים הם צרכים חשובים. ולכן וודאי שאין השחתה בקציצת החרוב הזכרי שמפריע לכך. לכן מותר לקצוץ עץ חרוב זה אפילו על ידי ישראל.
- ג. מי שחושש ל'סכנתא'¹⁹ ימכור את העץ לגוי - והגוי יעקור את העץ.

6. הדלקת נרות בשמן תרומה על ידי בת כוהן המתארחת בבית הוריה (הרב אהוד אחיטוב)

שאלה

ברשותה של משפחת כוהנים שמן זית של תרומה טמאה להדלקת נרות שבת, ובתם הנשואה לישראל מתארחת אצלם. האם מותר לה להדליק בשמן זה נרות שבת?

18. עי' אפרקסטא דעניא א, ס' לה; ובספר עץ השדה, ס' ב אות ב.

19. עי' בספר 'עצי פרי למיניהם' (פרופ' פליקס, עמ' 209), שם כתוב שעץ חרוב זכרי יכול להיפך לעץ מניב לאחר כמה שנים. לפי זה מסביר פרופ' פליקס את הגמ', בכורות ח ע"א, שהחרוב מניב לאחר שבעים שנה.

תשובה

א. לדעת רוב הפוסקים, שמן של תרומה טמאה מצווה לשורפו, וכן מותר לכוהנים ליהנות מהחום או מהאור המופקים מביעור השמן. לכן הם רשאים להדליק בו גם נרות שבת, אף שהם טמאים ואסורים באכילת תרומה.²⁰

ב. אישה שאינה כוהנת, אסור לה להדליק בביתה נרות בשמן תרומה טמאה,²¹ משום שתרומה אסורה לזרים גם ב'הנאה של כילוי', הנוצרת מהשמן תוך כדי שרפתו. יש הסוברים שזהו איסור תורה, ויש הסוברים שזוהי גזירה דרבנן שמא ישראל ישתמש בשמן במקום הכוהן.²²

ג. כוהן המדליק שמן תרומה טמאה בביתו - מותר לאדם מישראל שאינו כוהן ליהנות מהחום או מהאור המופקים משרפת התרומה.²³ שני הסברים נאמרו בטעם הלכה זו: או משום שאין איסור 'הנאה של כילוי' אם ישראל אינו גורם לכוהן להוסיף עבורו כמות גדולה יותר של שמן תרומה; או משום שכאשר שורפים תרומה בהיתר, פוקעת קדושתה ומותר ליהנות ממנה הנאה של כילוי.²⁴

ד. לפיכך מותר לכוהן בביתו לבקש שישראל ידליק עבורו בשמן תרומה, כיוון שגם הוא נהנה מהדלקה זו.²⁵ אם כן, בת כוהן הנשואה לישראל רשאית להדליק נרות שבת בשמן של תרומה בבית הוריה הכוהנים, שאף הם נהנים מהנרות. אך אינה רשאית להדליק בשמן תרומה בדירה אחרת, כיוון שכוהנים אינם נהנים מהדלקה זו.

7. מקומות שחייבים בהם בעשיית מעקה (הרב אהוד אחיטוב)

שאלה

באלו מקומות בבית חייבים לעשות מעקה ובאלו מקומות פטורים? ובאלו מקרים (האם) מברכים על עשיית המעקה?

תשובה

א. גגות בתים שמגיעים אליהם במדרגות או בסולם והם מיועדים לשימוש, כגון התאווררות, מנוחה וכדומה, אפילו אם השימוש נעשה באופן אקראי - חייבים להתקין

20. תרומות פי"א מ"י; תוספתא, תרומות פ"י ה"ט; שבת כה ע"ב; מאירי, שם, ד"ה כשם; רמב"ם, הל' תרומות פ"ב ה"ד-ה"ט.

21. רמ"א, יו"ד סי' שלא סעי' יט.

22. ר"ש, תרומות פי"א מ"י; ערוך השולחן העתיד, זרעים סי' נט סעי' א-ז; כרם ציון, הלכות פסוקות פרק לח סעי' ה.

23. תוספתא, תרומות פ"י ה"ט; ירושלמי, תרומות פי"א ה"ו; רמב"ם, הל' תרומות פי"א ה"ז-ה"ח.

24. אמת ליעקב, תרומות פי"א ה"ז.

25. על פי חסדי-דוד, תרומות פ"י ה"ט, ד"ה בקרו; כרם ציון, פרק לח סעי' ה; דרך אמונה, תרומות פי"א ס"ק קס וס"ק קסז.

בהם מעקה, לכל הפחות בגובה 1.00 מ'.²⁶ כמו כן יש לברך בזמן בניית המעקה: 'ברוך וכו' לעשות מעקה', אם יהודי בונה אותו.

ב. מרפסות בקומה העליונה - חייבים להתקין בהם מעקה בברכה, אם יהודי בונה את המעקה, ובמיוחד אם המרפסת משמשת גג לקומת קרקע.²⁷

ג. גגות שטוחים שיש עליהם דוודים, קולטי-שמש וכדומה - ולא רגילים לעלות אליהם - נחלקו הפוסקים אם יש חובה לעשות להם מעקה.²⁸ למעשה, צריך להתקין בהם מעקה אך בלא ברכה. חשוב לציין שגם על פי תקני הבנייה בארץ, יש חובה להתקין מעקה גם לגג שאינו בשימוש, אם יש יכולת נגישות אליו בסולם וכדומה.

ד. גגות רעפים - צורת בנייתם המשופעת מונעת את אפשרות השימוש בהם, והם פטורים ממעקה, אף על פי שפועלים ואנשי מקצוע מטפסים עליהם בשעת הצורך.²⁹

ה. גרם מדרגות מחוץ לבית - וודאי יש חובה לעשות לו מעקה, מצד איסור 'לא תשים דמים בביתך', אך אין מברכים על עשייתו.³⁰

ו. מדרגות בתוך הבית - חובה לעשות להם מעקה מחמת הסכנה, ואם בכניסה לקומה העליונה יש שטח ישר: 2 מ' על 2 מ' - צריך לברך 'לעשות מעקה' (כנ"ל בסעי' א-ב).

ז. חצר פרטית שנמוכה עשרה טפחים מרשות הרבים - בעל החצר הפרטית פטור מבניית מעקה למניעת נפילה לחצרו.³¹ אולם חובה על פרנסי הציבור (רשות מקומית וכדומה) לבנות שם מעקה, וכך מקובל כיום.

8. חובת בניית מעקה בין מגרשים בגבהים שונים (הרב אהוד אחיטוב)

שאלה

מגרשים שיש ביניהם הפרשי גובה של 80 ס"מ ומעלה - האם צריך לבנות ביניהם מעקה? והאם מברכים על בנייתו?

תשובה

א. לדעת כל הפוסקים מצוות-עשה 'ועשית מעקה לגגך' (דברים כב, ח) חלה כשבונים

26. עפ"י רמב"ם, הל' רוצח פי"א ה"א; שו"ע, חו"מ סי' תכז סעי' א; ועי' שדי-חמד, כללים מערכת המ"ם אות קצה, ד"ה ועתה בבואי אל הארץ; ארץ חיים סתהון, חו"מ סי' תכז, מד"ה וכתב הכנה"ג; פאת השולחן, סי' ב, כז; ערוה"ש, חו"מ סי' תכז סעי' ה; שו"ת מנחת יצחק, ח"ה סי' קכב אות א.

27. בנה ביתך כהלכה, עמ' קי סעי' יג, בשם כמה אחרונים.

28. לדין בנושא, עי' ארץ-חיים סתהון, חו"מ סי' תכז, ד"ה ובפאת, בשם משכנות הרועים סי' קלט אות מ; חזו"א, חו"מ ח"א ליקוטים סי' יח ס"ק א; שו"ת להורות נתן, ח"ב חו"מ סי' קיב; שו"ת דברי יציב, חו"מ סי' פב; בנה ביתך, עמ' קי הע' י' עפ"י פסקי הגר"מ אליהו זצ"ל (קול-צופיך גיליון 370).

29. עפ"י שו"ת הרשב"א, ח"ב סי' מג; ערוה"ש, חו"מ סי' תכז סעי' ה; ארץ חיים, סי' תכז, ד"ה ובפאת השולחן.

30. בספרי פרשת כי תצא דרשו 'גגך - פרט לכבש', ואמנם דנו הפוסקים בעקבות זאת בנוגע לחיוב מעקה במדרגות; הגהות מיימוניות, הל' רוצח פי"א ה"ב; רבי דוד פארדו בספרי דבי רב, פר' כי-תצא פסקה ט; ארץ חיים, סי' תכז, ד"ה והנה הגאון; ועוד. אך מתוך הדברים עולה שכולם מסכימים שבכל מצב שיש חשש סכנה - חובה לעשות מעקה.

31. שו"ע, חו"מ סי' תכז סעי' ד.

מעקה על גג בית מגורים אשר בני-אדם רגילים ללכת עליו באופן תדיר.³² על מעקה זה מברכים בשעת עשייתו.³³ גם חצרות, בורות וכדומה בגובה או בעומק עשרה טפחים (80 ס"מ) לכל הפחות, יש חובה מן התורה לבנות מעקה סביבם כדי למנוע נפילה מהמפלס העליון לתחתון. כך לימדונו חכמינו ז"ל (ספרי דברים פיסקא רכט ד"ה ועשית מעקה): 'אין לי אלא גג מנין לרבות בורות שיחים ומערות?...' תלמוד לומר: ולא תשים דמים בביתך...!'

ב. גובה המעקה של חצרות, מגרשים או בורות צריך שיהיה אף הוא לכל הפחות 1 מטר,³⁴ בדומה לגובה המעקה של גגות הבתים, כלשון הרמב"ם (הל' רוצח פי"א ה"ד): 'כדי שלא ייפול בה אדם וימות'. אמנם לדעת כמה מן הראשונים, חיוב עשיית מעקה במקומות הללו שונה מחיוב עשיית מעקה בגגות. ולדעתם בחצרות, מגרשים וכו', אפשר להסתפק במעקה שגובהו שלושה טפחים.³⁵ אך למעשה פוסקים כדעת הסוברים שגם במקומות אלו צריך לבנות מעקה שגובהו לכל הפחות עשרה טפחים.³⁶

ג. על עשיית מעקה של חצרות, בורות וכדו', אין לברך. כיוון שחובת הברכה במקרים אלו מסופקת והיא נתונה במחלוקת אחרונים: מוסכם שאין מברכים על מצוות 'לא תעשה' שבפסוק: 'ולא תשים דמים בְּבֵיתְךָ', אך יש סוברים שבכל מקום שיש חובה לבנות לו מעקה, מקיימים בכך גם 'מצוות עשה' של 'ועשית מעקה לגגך' ולדעתם יש לברך גם במקרים אלו;³⁷ אולם יש סוברים שבחצרות ובורות אין מקיימים 'מצוות עשה' אלא מקיימים מצוות 'לא תעשה' בלבד, ולדעתם אין לברך.³⁸

9. קיום מצוות מעקה על ידי פועלים שאינם יהודים (הרב אהוד אחיטוב)

שאלה

האם ניתן לקיים מצוות מעקה על ידי פועלים נכרים, שאינם יהודים?

תשובה

א. מצוות עשה על כל אדם מישראל לבנות מעקה על גג ביתו - כלשון הפסוק (דברים כב, ח): 'כִּי תִבְנֶה בַּיִת חֲדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקָה לְגִגְךָ וְלֹא תָשִׁים דָּמִים בְּבֵיתְךָ כִּי יִפֹּל הַנֶּפֶל מִמֶּנּוּ'. ודרשו חז"ל: 'ועשית מעקה לגגך, מצוות עשה. ולא תשים דמים בביתך, מצוות לא תעשה'.³⁹

32. רמב"ם, הל' רוצח פי"א ה"א; שו"ע, חו"מ סי' תכז סעי' א; סמ"ע, חו"מ סי' תכז ס"ק ב.

33. רמב"ם, הל' ברכות פי"א ה"ה-ה"ג, וכן פסקו כל האחרונים.

34. יש להחמיר כדעת החזו"א בעניין זה.

35. יראים, סי' רלד; סמ"ג, עשין עט.

36. רמב"ם, שם; ושו"ע, חו"מ סי' תכז סעי' ד.

37. גר"א, בספר מעשה רב אות ק; מנחת-חינוך, מצוה תקמו אות י; ועי' שו"ת דבר אברהם, סי' לז אות כד.

38. קרית ספר, הל' רוצח שם; חיי-אדם, כלל טו סעי' כד; בן איש-חי, שנה ב' פרשת פנחס אות ז.

39. ספרי, דברים רכט; רמב"ם, הל' רוצח פי"א ה"א; שו"ע, חו"מ סי' תכז, סעי' א.

ב. גובה המעקה צריך להיות לכל הפחות 1 מ' - כדי שהמעקה יוכל למנוע נפילה של אדם גבוה בעת הליכתו על הגג. כמו כן המעקה צריך להיות יציב וחזק, שאף אם יישענו עליו הוא לא יתמוטט.⁴⁰

ג. כשהדבר אפשרי, עדיף שבעל הבית ישתתף בבניית המעקה, ולכל הפחות בסיוע העבודה - כי 'מצווה בו יותר מבשלוחו', ויברך: 'לעשות מעקה'.⁴¹

ד. אם פועל יהודי בונה את המעקה, נחשב הדבר שבעל הבית קיים את מצוות 'ועשית מעקה לגגך', משום ש'שלוחו של אדם כמותו'.⁴² במקרה זה, רק הפועל שמבצע את העבודה מברך את הברכה על המצווה.⁴³

ה. נוסח הברכה שמברך הפועל: הנוהגים לפסוק כרמב"ם יברכו 'על מצוות מעקה'.⁴⁴ אך הדעה המקובלת היא שבין פועל ובין בעל הבית מברכים בנוסח: 'לעשות מעקה'.⁴⁵

ו. כשפועל נכרי בונה את המעקה - יש אומרים שבעל הבית הפסיד את המצווה - כיוון ש'אין שליחות לנכרי' - ואין הנכרי יכול להיות שלוחו של בעל הבית.⁴⁶ אמנם יש הפוסקים שפועל נכרי העובד בשכר עבור ישראל, נחשב זה מעשה ישראל, כיוון ש'יד פועל כיד בעל הבית'. לדעתם יכול היהודי לברך על גמר מלאכתו של הפועל הגוי.⁴⁷ אך למעשה, עדיף שבעל הבית יבקש מהפועל הנכרי לתת לו לסיים את בניית המעקה, כדי שיוכל לברך בוודאות.⁴⁸

10. רווח המוכר מהעלאת מחיר השוק (הרב אריאל בראלי)

שאלה

אני מוכר בשוק פירות וירקות, ומחירם נקבע על ידי הבעלים של המקום. אני מעלה את

40. עפ"י רמב"ם, הל' רוצח שם ה"ג; שו"ע, חו"מ סי' תכז סעי' ה'; עי' בן איש-חי, ש"ש פרשת פנחס; הרשל"צ הרב מרדכי אליהו זצ"ל, קול-צופיך 370.
41. בן איש-חי, שנה שנייה פרשת פנחס סעי' ד; וראה נוסח 'לשם יחוד', סידור קול אליהו עמ' 900.
42. עפ"י מנחת חינוך, מצווה תקמו; ועי' מחנה אפרים, הל' שלוחין ושותפין סי' יא, בהסבר ב', שייתכן שלא צריך שליחות במצוות מעין אלו.
43. עפ"י רמב"ם, הל' ברכות פי"א הי"א-ה"ג; ועי' מעייני התורה, עמ' רכז ס"ק ב.
44. רמב"ם, הל' ברכות פי"א הי"ג.
45. כפשט השו"ע, יו"ד סי' רפט סעי' א, לעניין מזוזה; וכך דייק במעייני התורה, עמ' רלה ס"ק ה, גם בדעת הבן איש-חי, פרשת פנחס שנה שנייה סעי' ד.
46. מנחת חינוך, שם.
47. מחנה אפרים שם; פתחי-תשובה, חו"מ ס"ק א; ועי' חידושי רעק"א, חו"מ שם סעי' א, ובדברי מו"ז בשו"ת ישכיל עבדי, ח"ז יו"ד סי' לה ס"ק יב.
48. עפ"י רמב"ם, הל' ברכות פי"א הי"ב.

המחיר על דעת עצמי. האם אני רשאי לקחת לעצמי את כספי הפער בין המחיר שקבע בעל הבית לבין מה ששילם הקונה בפועל?

תשובה

היות שהסחורה אינה שלך, אינך יכול לקבל את התמורה שניתנה עבורה⁴⁹. כסף שניתן בתמורה לסחורה שייך כולו לבעל הבית⁵⁰. בעקיפין אתה כן יכול ליהנות מכך, למשל אם השכר שלך נקבע על פי הפדיון היומי, ואז שכרך עולה לפי גובה הרווחים.

11. גביית תשלום על סחורה שנשארה בשוק בסוף היום (הרב אריאל בראלי)

שאלה

ישנם סוחרים אשר עוזבים את השוק לפני סוף היום ומשאירים את הסחורה במקומה. אני מנצל את העובדה שהציבור אינו יודע שסחורתם הפקר, וגובה תשלום על סחורה זו, האם יש בכך בעיה?

תשובה

כדי לזכות מההפקר צריך לעשות מעשה קניין⁵¹, ודבר זה אינו נעשה. הפירות הם הפקר, ואם אתה מציג עצמך בתור בעל הפירות, יש בכך בעיה של הטעיה וגנבת דעת. ברור לכול שאם הקונים היו יודעים שהסחורה הפקר, הם לא היו משלמים עליה. אמנם הקונים לא זכו בפרות ההפקר עד לרגע התשלום, כי אין הם יודעים שסחורה זו הפקר⁵². בזמן התשלום הם מכוונים לזכות בפירות, ואז הם מקנים לך מדעתם את הכסף. לכן התשלום שקיבלת אינו גזל.

12. מלחמת בחירות (הרב אריאל בראלי)

שאלה

אני מקבל שכר מאחת המפלגות, וביקשו ממני להוציא מתיבות הדואר את כל עלוני הפרסום שחילקה המפלגה המתחרה. האם מותר לי לעשות כן? יש להוסיף שהעלונים הללו מלאים השמצות ולשון הרע.

תשובה

כדי להילחם בשחיתות שלטונית, יש צורך בפרסום ציבורי, אך יש לכך כללים הלכתיים המפורטים בספר 'חפץ-חיים', הלכות לשון הרע (כלל ד). הכלל המרכזי הוא לבדוק היטב את אמינות מקורות המידע, ולשקול מה בדיוק נצרך לפרסם כדי להגיע לתועלת הרצויה.

אם ברור מעבר לכל ספק שהדברים המפורסמים הם שקר ולשון הרע, יש עניין לדאוג

49. לעומת זאת, מתווך דירה אשר סוכם איתו שכל סכום שהוא מצליח להוציא מהקונה מעבר למחיר שרוצה המוכר יהיה שכר תיווך, מותר לו לקחת את כל הפער לכיסו.

50. 'כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חברו?', עי' בבא מציעא לה ע"ב; ש"ך, חו"מ סי' שלב ס"ק ג.

51. שו"ע, חו"מ סי' רעג סעי' ד.

52. רמב"ם, הל' זכייה ומתנה פי"ב הי"ג.

לכך שכמה שפחות אנשים יחשפו להם. מותר להשליך לאשפה את עלוני הפרסום שהושארו בכניסה לבניין ולא חולקו לתיבות הדואר. בהנחה שניתן לפנות למשטרה וכן לוועדת הבחירות. לעצור את הפרסום אזי אסור להוציא את העלונים מתיבת הדואר. זאת משום שמה שמונח בתיבת הדואר כבר קנוי לבעל התיבה, ואסור להוציא משם דבר בלא רשותו, על אף שמדובר בפרסום שקרי.⁵³ תיבת הדואר מוגדרת 'חצרו של אדם, הקונה לו שלא מדעתו'.⁵⁴ אם הפנייה למוסדות החוק אינה עוצרת את הפרסום מיד, ומדובר על שקרים ברורים, מותר למי שנפגע מהפרסום או לשלוחו לאסוף את עלוני הפרסום מן התיבות.⁵⁵

13. הסכמת השכנים לבניית מרפסת (הרב אריאל בראלי)

שאלה

אדם מעוניין לסגור מרפסת אחורית בביתו בבניין משותף, ולשם קבלת אישור עירייה הוא זקוק להסכמת רוב השכנים. בהנחה שאין שום נזק לשכנים מכך, לא מצד הסתרת הנוף ולא מצד מראה הבניין, האם הם חייבים לחתום על הסכמה?

תשובה

אם התנגדות השכנים לבנייה אינה עניינית אלא מטרתה להרוויח כסף - יש בכך מידת סדום⁵⁶ והם מחויבים לחתום על הסכמה.⁵⁷ אולם לא ניתן לקבל סיוע לכך מבית הדין, כי ביחס לכפייה על כך יש להתחשב בשיטה שאין זו מידת סדום⁵⁸. לדעה זו, מותר להם לבקש תמורה כספית על זכות שניתנה להם על פי חוק.⁵⁹

53. מצאנו בגמרא, ברכות כ"א, שישנו היתר לפגיעה בממון חברו מכוח מצוות תוכחה. שם מסופר על אחד האמוראים שקרע בגד של אדם אחר, משום שהייתה בו בעיה של איסור. וכן פסק להלכה השולחן הערוך, יו"ד סי' שז סעי' א. פעולה חריגה זו מחייבת שני תנאים, שבדרך כלל אינם מתקיימים: א. פגיעה בממון של אחר מותרת רק אם המניע היחיד לה הוא מצוות תוכחה (סמ"ע, חושן משפט סי' תכא ס"ק כח). ב. תנאי נוסף הוא שהמעשה לא יגרום לשנאה (שולחן ערוך, או"ח סי' תרח, באור הלכה ד"ה חייב).

54. עי' נתיבות המשפט, סי' ר ס"ק ג.

55. דין נוסף המאפשר פגיעה בממון מטעם הוצאת שם רע זהו דין 'עושה אדם דין לעצמו' (בבא קמא כז ע"ב). אולם ישנו תנאי לדין זה, והוא שאין אפשרות אחרת למנוע את הנזק, כפי שמובא בשו"ע, חו"מ סי' ד סעי' א.

56. הרמ"א, חו"מ סי' קעד סעי' א, מביא את השיטה שמותר לסרב לחתום, ולדרוש תשלום על הסכמה. אך נראה שגם הוא יודה במקרה של סגירת מרפסת. הרמ"א מדבר על על זכות בקרקע שיש לכולם חלק שווה בה, ולכן אינו חייב לוותר על זכותו לגורל. לעומת זאת, במקרה זה, אין שום זכות לשכנים במרפסת השכן. וכן פורש בספר עמק המשפט ג, סי' א; ובפתחי חושן, נזיקין פרק יג סוף הערה א.

57. שו"ע, חו"מ סי' קעד סעי' א.

58. רמ"א שם. וכעין זה יש הסוברים שבנוגע לצו ירושה, אין הבנות חייבות לחתום אף על פי שהבנים יורשים הכול לפי ההלכה. על פי חוק נצרכות חתימת הבנות, והן יכולות להתנות את החתימה בפיצוי כספי (פתחי חושן, שם). אפשר לומר שכל זה רק בנוגע לירושה, שעל פי חוק יש לבנות חלק בירושה, ואף שזה נגד הדין, החוק מזכה להן, ואינו דומה למקרה של סגירת מרפסת, שבו אין לשכנים שום זכות בנכס.

59. מצד חיוב השבת אבדה אין לחייבו לחתום, שכן המצווה כוללת רק הצלה מהפסד לרכוש קיים ואין

לסיכום, במקרה שבו סגירת המרפסת אינה פוגעת בשכנים, מוטל עליהם לחתום על הסכמה בלי לדרוש תמורה כספית על כך.

14. תשלום נזק (מכון משפטי ארץ)

שאלה

במקרה של מריבה בין נערים (גדולים), מה הדין כאשר נגרם נזק שהפוגע לא התכוון לגרום לו? האם יש משמעות לשאלה מי התחיל את המריבה? אם כן כיצד זה נקבע (התגרות מילולית, מכה פיזית)?

תשובה

הרא"ש⁶⁰ פוסק שבמקרה ששניים נתאבקו יחד, והפיל האחד את חברו לארץ ונפל עליו, ובנפלו עליו סימא עינו של התחתון, החובל פטור מתשלום נזק, צער, בושת, שבת וריפוי. הסיבה לכך היא שבמריבה אין אפשרות לשמור שהאחר לא ייזק, ולכן מלכתחילה המתאבקים מוחלים זה לזה על כך; וזו לשון הרא"ש:

כי הדבר ידוע כששניהם נתאבקו עיקר כונתם שיפיל האחד את חברו, וכשהאחד נותן על חברו, אי אפשר לו לצמצם ולכוין שיפילהו בנחת כדי שלא יזיקו, כי בכל כחן מתאבקין, וכל אחד מכוין להפיל חברו, אם יזיקו, ואדעתא דהכי נתאבקו יחד.

תשובת הרא"ש נפסקה להלכה ב'שלחן ערוך'⁶¹ ולפי זה כאשר נערים משחקים בכדור, כל אחד יודע שלפעמים עלול הכדור לפגוע בפני המשחקים, ועל דעת כן הם משחקים. לכן כל אחד מוחל מראש לשני על נזקו. אם אחד בעט בכדור ושבר את משקפי חברו, הוא פטור מתשלום הנזק, שכן הדבר נעשה בלא כוונה ותוך כדי המשחק. בדומה לכך נפסק ב'שלחן ערוך'⁶² שאם הזיק אדם לחברו בסעודת פורים בהיותו שיכור - הוא פטור מלשלם. גם שם העיקרון דומה: כיוון שאין כוונה להזיק במזיד, וכל אחד מוחל מראש על נזק העלול להיגרם - המזיק פטור. אם כן, גם במקרה של משחק כדורסל, כל המשתתף במשחק יודע שלעתים נגרמים נזקים, ומראש כל אחד מוחל על נזקיו, ולא ניתן לחייב

חובה לסייע להשביח את דירתו של חברו. 'ראה מים ששוטפים ובאין - הרי זה גודר בפניהם', בבא מציעא לא ע"א. וכעין זה כתב הרמב"ן, בקונטרס דגרמי: 'אינו חייב להעיד לו אלא מדין גמילות חסדים שחייבה תורה להעיד. ואם לא רצה לקיים אותה מצווה, אין מן הדין לחייבו ממון... למה זה דומה למי שרואה כיסו של חברו אבד ואינו מצילו... שאין בית דין מחייבים אותו בכך ומעולם לא שמענו לכפות לעשות דבר לטובת חברו ואינו אלא דרך מוסר'. ועי' שו"ת משיב דבר א, סי' צב.

60. שו"ת הרא"ש, כלל קא סי' ו.

61. שו"ע, חו"מ סי' תכא סעי' ה.

62. שו"ע, או"ח סי' תרצה סעי' ב.

את הפוגע. לעומת זאת, כאשר הנזק נגרם תוך כדי מריבה של שניים שמתכוונים להזיק אחד לשני, הדין שונה. כתב השו"ע:⁶³

שנים שחבלו זה בזה, אם חבל האחר בחבירו יותר ממה שחבל בו הוא, משלם לו במותר נזק שלם. ודוקא שהתחילו שניהם כאחד, או לאחר שחבל בחבירו חזר גם הוא מיד וחבל בו; אבל אם התחיל האחד, השני פטור, שיש לו רשות לשני לחבול בו כדי להציל עצמו.

כלומר אם האחד התחיל לריב עם חברו, וחברו רק התגונן, המתגונן פטור אם הזיק למתחיל, כיוון שהיה מותר לו להכות את תוקפו. אך אם המתחיל במריבה גרם חבלה לחברו, אף על פי שלא הייתה לו כוונה ממש להזיקו, הוא חייב בנזקיו. התשובה לשאלה היא אפוא כדלהלן:

1. אדם המזיק חייב גם אם הזיק באונס (אלא אם כן זהו אונס גמור), אך לגבי תשלום בושת, החיוב הוא רק אם הייתה כוונה לבייש.
2. יש משמעות לשאלה 'מי התחיל במריבה' שכן למי שהותקף מותר להתגונן, במקרה שהתחילו ביחד לריב זה עם זה, חייבים שניהם זה לזה בתשלום הנזקים. במקרה שנאבקו שלא מתוך כוונה לגרום נזק, אין חובת תשלום גם אם נגרם נזק.
3. 'התחלה במריבה' - משמעותה נתינת מכות שדורשות הגנה עצמית.

15. חשש לסחורה גנובה (מכון משפטי ארץ)

שאלה

הייתי בחנות בגדי ילדים מיובאים ונדהמתי לראות שמורידים מהבגדים את הפתקית. לשאלתי מדוע הם עושים כן, ענו לי תשובות מתשובות שונות. החשד שלי הוא שהסחורה גנובה. האם מותר לקנות בגדים בחנות זו?

תשובה

אסור לקנות סחורה גנובה.⁶⁴ על הקונה לבדוק אם הסחורה גנובה, ואם כן יש להימנע מלקנותה. במקרה של ספק, אם יש רגליים לדבר שהסחורה גנובה, כדאי להימנע מקנייתה. אם ידוע שהמוכר הוא גנב, אסור לקנות ממנו גם במצב של ספק.⁶⁵ אם אין ידוע שהמוכר הוא גנב, מותר לקנות ממנו. אך כאמור, אם יש רגליים לדבר שהסחורה גנובה - ראוי להחמיר.

16. קבלת מלגה של שכר דירה במקרה שאין משלמים אותו (מכון משפטי ארץ)

שאלה

אני לומד בכולל, ובמלגה שאני מקבל כלול גם שכר דירה. מי שאינו משלם שכר דירה

63. שו"ע, חו"מ סי' תכא סעי' יג.

64. שו"ע, חו"מ סי' שנו סעי' א.

65. פתחי חושן, גניבה פר' א סעי' כג.

מקבל מלגה מופחתת. אני גר בדירה של חמי, ערכנו בינינו חוזה שכירות ושילמתי לו שכר דירה. לאחרונה חמי מסרב לקבל את דמי השכירות בטענה שאנחנו זקוקים לכסף, וגם שזה עלול להזיק לו מול רשויות המס. האם אני מחויב להודיע על כך לראש הכולל?

תשובה:

אם קבלת המלגה מותנית בתשלום שכר דירה, אזי אם אין משלמים שכר דירה - יש להודיע על כך לראש הכולל. אמנם אם אתה משלם עבור שכר הדירה, וחמך מחזיר לך את התשלום, אין חובה להודיע על כך. יש מקום לצדד בדעה שאין צורך להודיע לראש הכולל על אי תשלום שכר דירה במקרה הנידון, שכן יש דיון באחרונים⁶⁶ בהגדרת המושג מחילה. האם מחילה היא כסילוק מן החוב או כהקנאה של החוב. לשיטה שמחילה היא כהקנאה, יש מקום לומר שהיות והחוב נותר רשמית על ידי חוזה השכירות, והוא מוחל עליו, הרי זה כאילו הוא נתן לכם במתנה את דמי השכירות. לשיטה זו אינך נחשב שאינך משלם שכר דירה, ובוודאי גם התנאי של התורמים של נתינת המלגה למי שמשלם שכר דירה - מתקיים. זאת ועוד, יש מקום לומר שגם בלי קשר לאופן ההבנה של המושג מחילה, אם רשמית חתמתם על חוזה שכירות, אין משמעות לכך שבפועל אין גבייה של התשלום. תנאי התורמים את המלגה מתקיימים, ולכן אין צורך לוותר על המלגה ואפשר להימנע מלהודיע על כך לראש הכולל, בפרט שיש כאן דרכי שלום במשפחה.

17. תשלום בתיווך דירות (מכון משפטי ארץ)

שאלה

ראובן הוא מתווך דירות. שמעון פנה לראובן בבקשה שיחפש עבורו דירה. ראובן נענה לבקשתו של שמעון ונתן לו כמה הצעות לדירות (כולל תמונות של דירות). לא נחתם כל הסכם ביניהם, והכול נעשה מתוך הסכמה וכבוד הדדי. שמעון אמר שהוא יחפש דירה גם באופן עצמאי, דרך האינטרנט. דרך האינטרנט הוא הגיע לדירה, אלא שתוך כדי המשא ומתן התברר לו שזו אחת הדירות שהציע לו המתווך. הוא חתם על חוזה וקנה אותה. בהמשך תבע המתווך את דמי הטרחה שמגיעים לו, כיוון שהוא הראה לו בפעם ראשונה את הדירה, ואף נסע במיוחד כדי לצלם את הדירה. עם מי מהם הדין?

תשובה

בשאלה כזו ראוי לפנות יחד לבית דין או לרב מוסכם. נציין שבאתר דין תורה יש כמה פסקי דין הנוגעים ישירות לשאלתך. נכתוב כמה עקרונות שלפיהם יש לפסוק:

1. אם אכן לא הייתה לקונה שום הנאה ממעשה התיווך, והוא לא ראה את הדירה בעקבות הצעתו של המתווך - אין מקום לחיוב של שכר הטרחה.
2. אם המתווך הראה את הדירה לקונה אלא שלא עשה את שאר פעולות התיווך, ואף לא החתים את הקונה על הסכם תיווך; והקונה קנה את הדירה הזו בדרך אחרת - יש מקום

66. מחנה אפרים, הל' זכיה מהפקר סי' יא; וראה שו"ת אור לציון, חו"מ סי' א.

לחיוב.⁶⁷ אמנם רק חיוב חלקי, המקובל לשלם ל'מתחיל', והוא שיעור של כשליש מהתשלום הרגיל למתווך.

3. יש לציין שהפסק תלוי גם בגישת הפוסקים לשאלה: האם חוק המדינה המחייב חתימה על הסכם תיווך בתור תנאי בסיסי לדרישת תשלום כלשהי, מחייב לחלוטין. במקרה שאין הסכם תיווך, יש פוסקים שסבורים שאין מקום לחיוב,⁶⁸ ויש המחייבים תשלום חלקי או תולים את החיוב במנהג המקום.⁶⁹

18. החזרת חפצים לבית מלון (מכון משפטי ארץ)

שאלה

גיליתי בבית הוריי חפצים (מגבות, קולבים, עטים וכדומה) השייכים למלונות שונים בדרום ובצפון. אני יודע שהעטים נלקחו לפני כשנה וחצי בערך, אך אינני יודע מתי נלקחו החפצים האחרים. האם אני צריך להחזיר את החפצים בלא ידיעת הוריי?

תשובה

ראשית יש לדעת שלא כל חפץ עם סמל מלון הוא חפץ שנלקח בלא רשות. ישנם חפצים שמותר לקחת, והמלונות אינם מקפידים עליהם. כמו כן, מדי פעם המלונות מוציאים למכירה חפצים שונים, כאשר הם מחדשים את המלאי. אמנם אם מדובר בחפצים שאסור לקחתם, צריך להחזיר אותם לבעליהם. אין לבייש את ההורים, ויש למצוא את הדרך להחזיר באופן שהם לא יידעו מזה. כך תזכה את מי שלקח את החפצים במצוות השבת הגזלה, שחלה גם לאחר ייאוש הבעלים מן החפצים. גם במקרה שחפצים אלו הגיעו לביתכם מאנשים אחרים יש מצווה להחזיר אותם, אפילו לאחר ייאוש הבעלים.⁷⁰

19. גזל בעבודה (מכון משפטי ארץ)

בבנק שאבי עובד בו מאפשרים לילדי העובדים לעבוד במשך חמישה ימים בחופשת הקיץ. עד לפני כשנתיים עבדתי מדי שנה בבנק בתור בן של עובד. תפקידי הילדים הם בדרך כלל קטנים מאוד, כגון הכנסת מכתבים למעטפות, סידור קלסרים, גריסת דפים, קניית חלב, שליחת דואר וכדומה. יש לציין שרוב היום הילדים אינם עושים דבר. התעוררו לי שתי שאלות בנוגע לעבודתי שם:

1. בתנאי העבודה הייתה גם השתתפות בעלות הנסיעה. אמנם לפעמים הלכתי ברגל, והשאלה האם צריך להחזיר דמי נסיעות אלו?
2. היו ימים שמרוב שעמום הייתי יוצא לטייל, ונראה שלאיש לא היה אכפת מכך. איני זוכר כמה שעות נעדרתי וכמה קיבלתי אז עבור שעת עבודה. האם מוטלת עלי החובה להחזיר תשלום על שעות אלו?

67. ראה גם בשו"ת הליכות ישראל (הרב ישראל גרוסמן), סי' לח-מ, המביא כמה מקרים דומים.

68. ראה הרב אוריאל לביא, שו"ת עטרת דבורה ח"ב, חו"מ סי' לח, שבלא הסכם אין מקום לחיוב כלל.

69. כאמור ראה: <http://www.dintora.org>, כמו כן ראה באתר 'ארץ חמדה' כמה פסקי דין בעניין זה.

70. ראה שו"ע, חו"מ סי' רנט סעי' ז.

תשובה

1. החזרי נסיעות מגיעים לעובד גם אם הלך ברגל, ראה על כך בשו"ת 'משפטי ארץ' ⁷¹.
 2. יש לוודא שאכן לא היה אכפת למעסיקים שהלכת לטייל, שאם לא כן תצטרך להחזיר סכום שמפצה על הזמן שנעדרת לפי הערכתך. אם אין אפשרות לברר זאת, ניתן לסמוך על אומדנא שאכן לא היית נחוץ. שכן כפי הנראה, מלכתחילה העבודה הייתה כזו שלא נדרשה לבנק באמת, אלא הייתה רק דרך לסייע לעובדים בחופש הגדול של ילדיהם. נוסף על כך, איש לא חיפש אותך או העיר לך על היעדרותך. ומכיוון שיש ספק אם היעדרותך הזיקה והם שילמו לך בלי להתלונן על ההיעדרויות - מספק אינך חייב לשלם.

20. בדיקות לאחר נישואין לאישה שלוקחת גלולות (הרב אריה כץ)

שאלה

אישה שלוקחת גלולות למניעת היריון (בהיתר רב) מיד לאחר נישואיה, כיצד תבצע את הבדיקות לרואה מחמת תשמיש?

תשובה

אישה מיד לאחר נישואיה שאין לה וסת קבועה, צריכה לבדוק עצמה (לאחר שמפסיק דם הבתולים) שלוש פעמים לאחר תשמיש, כדי לוודא שאינה רואה דם נידה מחמת התשמיש ⁷². אולם אישה שיש לה זמן ידוע שבו אינה רואה דם, אינה צריכה לבדוק בזמנים האלו, ⁷³ אלא רק בזמנים שייתכן שתראה דם. ואדרבה, אם היא בודקת בזמנים שלא אמורה לראות דם, יש אומרים שאין משמעות לבדיקה זו ⁷⁴.
 אישה שנוטלת גלולות אינה חוששת לראיית דם כל זמן שהיא נוטלת גלולות, ובמשך 36 שעות לאחר נטילת הגלולה האחרונה. לכן כל זמן שהאישה לוקחת גלולות, אין טעם שתבדוק. לאחר 36 שעות מנטילת הגלולה האחרונה, כיוון שעלולה לראות דם בכל רגע (הפסקת הגלולות מביאה בהכרח לראיית דם), כתבו הפוסקים שאסורים בני הזוג בחיי אישות, כדין עונת פרישה הסמוכה לווסת ⁷⁵. ממילא אין לה אפשרות של תשמיש בזמנים שעלולה לראות דם, בניגוד לאישה שאינה לוקחת גלולות, שיש לה אפשרות של תשמיש בזמנים שעלולה לראות בהם דם. לכן הלוקחת גלולות אינה צריכה לבדוק עצמה כל עוד היא לוקחת אותן, וכשתפסיק לקחת גלולות ותחזור לווסת הטבעיות שלה, אז תבדוק.

71. שו"ת משפטי ארץ, עמ' 88-93.

72. שו"ע, יו"ד סי' קפו סעי' ב.

73. שם, סעי' ג.

74. ראה דרכי טהרה, פ"ח.

75. ראה דרכי טהרה, סוף פ"ז במהד' החדשה.

21. חציצה במחטי דיקור (הרב יוסף איתן והרב אריה כץ)

שאלה

אישה שהפלגותיה קצרות והביוץ שלה מקדים את טבילתה, החליטה לעבור טיפול ברפואה משלימה באמצעות מחטי דיקור יפניות, כדי לאחר את זמן הביוץ לאחר הטבילה. מדובר בתחיבת שתי מחטים בעומק חצי ס"מ בגב, והצמדתן לגוף באמצעות מדבקות עגולות קטנות. המחטים צריכות להיות בגוף האישה עד הוסת הבאה, כולל זמן טבילתה. האישה יכולה לשלוף את המחטים בעצמה, אך רק המטפל יכול להחזיר, והיא לא תוכל להגיע אליו לפני החודש הבא. לכן אם תוציא את המחטים לטבילה, הטיפול לא יועיל. האם ניתן להקל ולהשאיר את המחטים בגוף בעת הטבילה או שהן חוצצות?

תשובה

הפוסקים דנו בעניין חציצות שיש צורך להשאירן על הגוף מסיבה רפואית. מצד אחד, האדם מעוניין בחציצה זו, ולהלכה, חציצה במיעוט הגוף שאינו מקפיד עליה, אינה חוצצת.⁷⁶ אך מצד שני, רוב בני אדם אינם מעוניינים בחציצה כזו על גופם, ואף האישה עצמה, אם לא הייתה לה בעיה רפואית שמצריכה זאת, הייתה מקפידה על חציצה זו. דבר שרוב בני אדם מקפידים עליו, והטובל עצמו מקפיד עליו בדרך כלל, גם אם עכשיו אינו מקפיד עליו - חוצץ.⁷⁷ למעשה, כתבו הפוסקים שאם מדובר בחציצה הנשארת תקופה ארוכה על הגוף מסיבות רפואיות, מחשיבים אותה בטלה לגוף, וניתן לטבול איתה. אך נחלקו במשך הזמן שנחשב 'תקופה ארוכה': לדעת שו"ת 'אבני נזר',⁷⁸ חציצה הנשארת על הגוף חצי שנה מסיבות רפואיות - בטלה. לדעת 'שערי טבילה'⁷⁹ די בשלושים יום כדי לבטלה, ולדעת שו"ת 'חלקת יואב'⁸⁰ די בשבוע. בנידון דידן, החציצה אמורה להישאר יותר משבוע ופחות משלושים יום, ובמצבים כאלו, בשעת צורך גדול, יש מקום לסמוך על המקלים. אך יש לשאול האם רפואה משלימה, שאיננה הרפואה הבדוקה והמקובלת, נחשבת רפואה לעניין זה. בשו"ת 'במראה הבזק'⁸¹ דנו בשאלה זו לגבי כשרות תרופות הומיאופתיות, והביאו שדעת רוב הפוסקים להחשיבן רפואה. בנידון דידן יש עוד סברה להקל, שכן האישה מאמינה ביעילות רפואה זו, וממילא מבחינתה מדובר בצורך רפואי, וחציצה מוגדרת לפי הקפדה, ולא דווקא לפי צורך אובייקטיבי. עוד אפשר לצרף את העובדה שהמחטים נמצאות במקום שאינו נראה לעין, שיש בו פחות הקפדה. למעשה שאלנו את הגר"ד ליאור בעניין זה, והסכים להקל, כיוון שלדעת האישה המחטים נחשבות רפואה, ואף אם רוב העולם אינו מאמין בזה, מספיקה דעתה.

76. שו"ע, יו"ד סי' קצח סע' א.

77. שו"ע, שם.

78. שו"ת אבני נזר, יו"ד סי' רנג.

79. שערי טבילה, סי' לד.

80. חלקת יואב, יו"ד סי' ל.

81. שו"ת מראה הבזק ה, סי' סט.

22. איך ייתכן להתיר דם? (הרב אריה כץ)

שאלה

אני סובלת מכתמים פעמים רבות. כשצבע הכתם אינו ברור, אני מבינה שמתירים לי אותו. אך כשאני רואה דם ממש אני מבינה כיצד יכול הרב להתירו, וכי אנו מרמים את הקב"ה, ח"ו?

תשובה

מן התורה, אין דם מטמא בטומאת נידה, עד שתרגיש האישה ביציאתו.⁸² לעניין זה, אף דם שנראה בגלל בדיקה פנימית או מיד אחרי חיי אישות נחשב דם שיצא בהרגשה, ואפילו כמות דם קטנה ביותר אוסרת. כאשר יש לאישה דימום רב, אף אם היא אומרת שאינה מרגישה ביציאתו, הפוסקים החשיבוהו כדימום בהרגשה.⁸³ לעומת זאת, כשאישה רואה דימום קל שלא בהרגשה ולא בבדיקה פנימית, הוא איננו אסור מן התורה. אמנם חז"ל גזרו על דיני כתמים, וודאי שאנו מקפידים על כל איסורי דרבנן, אולם חז"ל עצמם נתנו גדרים מדויקים מתי גזרתם חלה. בין הגדרים שנתנו הוא שרק כתם שנראה על דבר המקבל טומאה יאסור, ולכן כתם שנראה על הרצפה או על בגד צבעוני ולא היה מלווה בהרגשה, איננו אסור, אפילו ברור לנו שהוא כתם של דם.

23. האם לעשות בדיקות גנטיות לפני החתונה? (הרב אודי רט)

שאלה

אני בחר שפגש לשידוכין, ובזמן האחרון נפגשתי עם עוד ועוד בנות שהיו מעוניינות שאעשה את הבדיקות הגנטיות של 'דור ישרים'. אמרו לי שגם אתם, במכון פוע"ה, ממליצים על בדיקות אלו. השאלה שלי היא מדוע יש צורך בבדיקות גנטיות?

תשובה

מהי חובת ההשתדלות היא אכן שאלה המרחפת תדיר בעולמו של האדם המאמין. עד כמה על האדם לפעול ולהשתדל, ומהו השלב שבו עליו לומר 'אשרי תמימי דרך' וכן 'שומר פתאים ה'". שאלה זו מתעצמת לאור ההתפתחות הרפואית והטכנולוגית כיום, שמאפשרת לנו דברים שלא התאפשרו בעבר, ולא אחת מביאה אותנו לידי התלבטות ודילמות לא פשוטות. אחד מתחומי הרפואה שהתקדמו התקדמות מדהימה בעשורים האחרונים הוא תחום הגנטיקה. בזכות התקדמות זו ניתן לעזור כיום למשפחות רבות במניעת מחלות. אני כותב 'משפחות' ולא 'אנשים', כי כאשר ישנו ילד, אדם, איש, אישה - החולים, כל משפחתם מתמודדת עם מציאות קשה זו. 'ורפא ירפא' - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות, וכבר אמר הרמב"ם כי הרפואה הטובה ביותר היא הרפואה המונעת, זו שמקדימה תרופה למכה ומונעת את הבעיות.

82. שו"ע, יו"ד סי' קפג.

83. ראה למשל שו"ת אגרות משה, יו"ד ח"ד סי' יז אות יב.

את עמותת 'דור ישרים', הקים לפני כמה עשורים יהודי שבניו נפטרו בעקבות מחלת תאי-זקס, מחלה קשה חשוכת מרפא, הגורמת לסבל רב לחולה ולמשפחתו. רצונו למנוע מילדים אחרים וממשפחות אחרות סבל קשה זה, הביאו להקים את עמותת 'דור ישרים'. היום, ברוך ה', יש לרפואה יכולת להתגבר על הבעיות הגנטיות המחוללות מחלה זאת ומחלות גנטיות נוספות, החל מטיפול פוריות של הפריית מבחנה עם אבחון טרום השרשה (בודקים את המבנה הגנטי של העובר בטרם מחזירים אותו לרחם) וכלה באבחון טרום לידתי במהלך ההיריון עצמו. אולם טיפולים אלו אינם פשוטים, והם אף מעלים שאלות הלכתיות (ואין בדברי כאן נקיטת עמדה או רמז איזה טיפול מותר לעשות ומתי). יותר מכך, בטיפולים אלו כרוכים קשיים רבים, והם מצריכים התמודדות נפשית וזוגית רבה מאוד, ולא אחת גם קשה מאוד.

אם כן, היכן עובר קו הגבול בין בדיקות שראוי לעשות כדי למנוע סבל וקושי לבין בדיקות שלא ראוי לעשות? וודאי שההדרכה לבני זוג נשוי שהתגלה כי הינם נשאים למחלה גנטית שונה מההדרכה לזוג מאורס המגלה זאת, וגם ההדרכה לשניים שנפגשים למטרות שידוכין שונה מהן. יש לדעת שאין זה פשוט להתמודד עם נשאות למחלות קטלניות בתור זוג נשוי, ועל כן עדיף למנוע התמודדות זו. גם ברור לכל כי יש הבדל בין בדיקת נשאות למחלות פשוטות (יחסית) לבין בדיקת נשאות למחלות שיש להן משמעות של חיים ומוות. אינה דומה התמודדות עם קוצר ראייה להתמודדות עם תאי-זקס או מחלות קטלניות אחרות. ייתכן שבעוד עשור תוכל הרפואה לדעת איזה גן אחראי על כך שאדם מסוים חולה בשפעת חמש פעמים בשנה. האם נבדוק זאת אז בבדיקה גנטית כדי להחליט עם מי להתחתן? ברור כי אנו נדע להבדיל (כך אנו מקווים לפחות) בין עיקר לטפל, ובין שאלה של חיים ומוות לשאלות שאינן חשובות.

חשוב להדגיש כי 'דור ישרים' בודקים נשאות למחלות גנטיות רצסיביות, היינו מחלות שרק אם שני בני הזוג נשאים שלהן, יכול להיוולד ילד חולה. במקרים אלו החשש ללידת ילד חולה הוא של 25%. אם כן אין כל מניעה שבן זוג שאינו נשא של המחלה יתחתן עם בן זוג שהוא נשא של המחלה. כלומר בדיקות אלו אינן מגלות נשאות למחלות שיוצרות קושי להינשא בכלל.

לסיכום, אנו צריכים לדעת לרתום את הטוב והמועיל שבקדמה וברפואה לטובת יישוב העולם ופיתוחו, להפחית סבל ולהעצים חיים על פני הארץ. עלינו לראות במדע הרפואה אמצעי שנתן הקב"ה בידינו להמשיך לבנות ולשכלל את בניין העולם, ואין בכך פחיתות באמונה. אדרבה, אנו דורשים ברפואה, אך יודעים כי 'הרופא כל בשר' הוא 'המפליא לעשות'. נדמה לי כי אין הרבה נושאים שיש בהם כמעט תמימות דעים בין השיטות השונות ובין הרבנים השונים כמו בנוגע לנושא זה; וכולם מסכימים כי ראוי למנוע התמודדות זו בטרם התחילה. מובן שבמקרים שבני זוג כבר קשורים זה לזה קשר משמעותי, אף שטרם התחתנו, יש לברר כל מקרה לגופו, ויש לקבל החלטה מתוך ראיית המציאות נכוחה. אם בני זוג מעוניינים להינשא על אף נשאותם מחלות גנטיות קשות,

עליהם לדעת לקראת מה הם צועדים. אך בחור ובחורה שטרם נקשרו וטרם החלו לבנות את ביתם, וודאי שרצוי ונכון שיעשו את בדיקות 'דור ישרים'.
מתי כדאי לעשות בדיקות? נדמה לי שבחברתנו טרם עוצב דפוס קבוע לכך, אם ממש בתחילת הדרך (בפגישה ראשונה או שנייה) או רק כאשר יש הקשר רציני יותר. נראה שכדאי לעשות זאת בשלבים מוקדמים של הקשר, כאשר בני הזוג עדיין לא נקשרו זה לזה אך לא בשלבים מוקדמים מדי, כדי שלא נצמיד לכל שם של בן או בת 'מספר', ובטרם ייפגשו יבדקו את תוצאות הבדיקה של המועמד.

24. טבילת כלי חשמל מתוצרת חוץ הרב ישראל רוזן

שאלה

מיחם חשמלי המיובא מסין, המאושר לשימוש בשבת באישור מכון צומת, האם הוא טעון טבילה? אם כן, מהי הדרך המומלצת להטבילו?

תשובה

המחמים והתרמוסים החשמליים טעונים טבילה (כמדומני שיש רק שתי פירמות המייצרות מחמי נירוסטה בארץ: 'לימה' ו-'י.ל.' שאר התרמוסים מיובאים). אנחנו במכון צומת רק בודקים את כשרותם לשימוש בשבת, אבל איננו עושים בהם שום פסילה והרכבה מעשה אומן.

בהתייעצות עם הרב נויבירט זצ"ל לפני כמה שנים (וכמה פעמים), התיר הרב (בשעת הדחק כגון זו, כשיש חשש לפגיעה במנגנון החשמלי) לעטוף את המיחם בשקית ניילון מבחוץ ולהדביק את שוליה בסרט דביק. כך מי הטבילה ייכנסו רק לתוך המאגר הפנימי שבו המים לשתייה והמנגנון החשמלי לא ינזק.

ההיתר מבוסס על תשובת הרב פיינשטיין המראה פנים להתיר בכלי העשוי משני חלקים מחוברים, ורק אחד מהם משמש למזון (הוא דימה זאת לכלי עם ידית). הדברים פשוטים יותר בנוגע לתרמוס, שהוא בעצם שני כלים נפרדים: כלי פנימי לאחסון, וכלי חיצוני לחימום החשמלי או לבידוד ושמירה וכדומה. לכן הטבילה נצרכת רק בחלק הפנימי של הכלי הפנימי, ואילו החלק החיצוני של הכלי הפנימי הוא כבית הסתרים, שאינו טעון טבילה.

אך יש לומר שכך גם בנוגע למיחם חשמלי או אלקטרוני שיש בו רק דופן אחת, ולא כלי בתוך כלי. כאן ההצעה היא להסתיר בניילון ובהדבקה רק את החלק החשמלי או האלקטרוני שיכול להתקלקל, ולייבש את המכשיר לפני הפעלתו, מתוך ראיית המכשיר כצירוף בין שני כלים; האחד שבו המים נאגרים והשני הוא מנגנון החשמל והפיקוד. לכל זאת אפשר לצרף לקולא דעת מיעוט (שאמנם אינה מקובלת בדרך כלל), שכלי שעשוי להשתמש בו תמיד במחובר לקיר, כמו המיחם, שכל פעולתו היא דווקא כשהוא מחובר לרשת החשמל הביתית, איננו נחשב בכלל כלי לענין חיוב טבילה.

בכל אופן, לענ"ד לא נכון לפסול את המיחם מתורת כלי רק על ידי פירוק התקע והחזרתו. בעיני אין זה תיקון 'מעשה אומן'. אכן שמעתי שיש בעלי מקצוע המציעים שירות כזה: פירוק חלקי של מכשירי חשמל חדשים והרכבתם מחדש. אנו איננו יכולים לעשות זאת בצורה מרוכזת מול היבואן, מכיוון שהמיחמים מגיעים לחנויות היישר מהיבואן (אנו בודקים ומאשרים לפי דוגמה מכל דגם, כפי שמקובל במכון התקנים). בתעודת האישור לשימוש בשבת אנו מציינים במפורש שהמכשיר טעון טבילה, והאישור שלנו הוא לענין הלכות שבת. לצערנו לעתים קרובות היבואן אינו מצרף עותק של האישור לכל מכשיר ומכשיר, כפי דרישתנו.

25. שימוש במדיח כלים לחלב ולבשר (הרב ישראל רוזן)

שאלה

האם מותר להדיח כלי חלב וכלי בשר באותו מדיח כלים?

תשובה

הדחת כלי בשר ובכלי חלב בו-זמנית באותו מדיח - אסורה (לכתחילה) בלא ספק, מפני שאריות המזון הדבוקות בכלים. גם הדחת כלי בשר וחלב בזה אחר זה באותו מדיח אינה רצויה. לכתחילה לדעתי יש להחזיק שני מדיחים, חלבי ובשרי, כפי שהורגלנו בשני כיוורים ושני משטחי-שיש נפרדים (וכך אני עושה בביתי). עיקר הבעיה נובעת משיירי האוכל הנותנים טעם הנותרים לעתים במדיח לאחר הפעולה. לדעתי לא בטוח שהשיירים נפגמו בהדחה, ובשעת התמעטות המים אין גם שישים כנגדם. ראו גם מאמרי בנידון בתחומין יא, 'הדחת כלי בשר וחלב באותה מכונה'. מכיוון שקשה לציבור להחזיק במטבח שני מדיחי כלים (בעיקר בגלל המקום) - אני מציע לשטוף את שיירי המזון הגסים מן הכלים תחת הברז לפני הכנסתם למדיח. זאת כדי להבטיח שכל הכלוך הנותר על הכלים יתמוסס ויישטף במהלך ההדחה, ולא יצטבר בקרקעית המדיח. אם בצעו שטיפה רצינית כזו ניתן יהיה לסמוך על הדעות המקלות, ולהשתמש באותו מדיח לכלי חלב ובשר בזה אחר זה, ולהחשיב את הקשר בין הסוגים כנ"ט בר נ"ט של היתר.

מכון המקדש

26. סידור אבנים יקרות כדוגמת 'חושן המשפט' לצרכים פרטיים (הרב עזריה אריאל)

שאלה

האם מותר לרכוש את האבנים המיוחסות לחושן, ולשבצן בטס זהב בסדר שהופיעו בחושן, וזאת לצורך שימוש פרטי?

תשובה

מפורש בתורה⁸⁴ שאסור לעשות קטורת לשימוש פרטי. כמו כן אסור לעשות העתק מהמקדש וכליו לשימוש פרטי.⁸⁵ איסורים אלה נאמרו רק על העתק מדויק, הכשר לשמש במקדש לפי ההלכה (שו"ע שם). אם כן, מותרת קביעת אבנים בטס זהב בלא תכלת ארגמן ותולעת שני, שאיננה חיקוי מושלם הכשר לחושן. מלבד זאת, מסתבר שבבגדי כהונה אין כל איסור. הגמרא, הרמב"ם והשולחן ערוך פירטו את הדברים שאסור לעשות דוגמתם: צורת המקדש עצמו, השולחן והמנורה, ולא הזכירו את בגדי הכהונה. מכאן למדו בעל 'משך חכמה'⁸⁶ ובעל 'ערוך השולחן העתיד'⁸⁷ שבבגדי כהונה מותר לעשות דוגמתם (פרט לציץ, ראו ב'ערוך השולחן', שם). מסתבר שהטעם לכך הוא שהמקדש וכלי השרת הם משמשיו של הקב"ה, ועל כן אסור לחקותם (ראו בגמ' בראש השנה שם). לעומתם בגדי הכהונה הם דבר הנצרך לעבודה, אבל אינם כלי שרת ממש.⁸⁸ ועוד: הכותונת של הכהנים וכן המכנסיים הם בגדים שגורתיים, ומן התורה נראה שמבגדי הכהן ההדיוט, רק המגבעת היא בגד ייחודי 'לכבוד ולתפארת'.⁸⁹ אם כן, קשה לאסור לגמרי הכנת בגד הדומה לבגד כהונה; ואם על כלל הבגדים לא ייתכן לאסור - הרי לא הוזכר בהלכה חילוק בין הבגדים המפוארים לבין הבגדים הפשוטים. אמנם יש מהאחרונים שאסרו,⁹⁰ מקור קדום לסברת האוסרים מצוי בפירושו של רבי יוסף בכור שור,⁹¹ המסביר את הטעם לאיסור שעטנז: 'ואין ראוי לזרים שילבשו מעין שלובשים משרתי הקב"ה'. אך זהו טעם לאיסור הלבשה, ואינו איסור להכין בגד כלאיים. גם מצד רוח ההלכה, מסתבר שאם עושים זאת כדי לחזק את תודעת המקדש - הדבר מותר. והרי אפילו הדברים שנאסרו במפורש הותרו בשביל 'להתלמד', כמבואר בגמרא בראש השנה שם.

84. שמות ל, לז-לח.

85. ראש השנה כד ע"א; שו"ע, יו"ד סי' קמא סעי' ח.

86. משך חכמה, שמות לט, א.

87. ערוך השולחן העתיד, הל' בית הבחירה פי"ד הט"ז.

88. רמב"ן, קידושין נד ע"א; בערוך השולחן שם, טעם אחר לחילוק, ואכמ"ל.

89. עי' רשב"ם, שמות כח, מ.

90. רבי חיים פאלאג'י, תנופה חיים, דברי הימים, סי' יט, ועי' במה שהעיר על דבריו הרב יעקב סופר

שליט"א, תורת יעקב על התורה, סי' רמד. עיין גם בספר לכבוד ולתפארת, עמ' קיא, חילוקי דעות בין

פוסקים שונים בימינו.

91. בכור שור, שמות ל, לח.